

TEMA BROJA: PRAVDA I RATNI ZLOČINI

SVEDOCI: POGLED IZ TUŽILAŠTVA ZA RATNE ZLOČINE

Neprocenjiva svedočanstva običnih ljudi

Jelena Vladislavljev *stručni saradnik zamenika tužioca za ratne zločine*

Iz ovih kazivanja svim građanima zemalja u regionu polako postaje jasno da ne postoje "njihovi" i "naši" već da svaka od žrtava ima svoje ime, da je nekome bila otac ili majka, brat, sestra, dete, prijatelj. Na taj način staće se na put relativizaciji zločina kroz izlizanu floskulu "I oni su nama"

Iako se smatraju najnesigurnijim dokaznim sredstvom, iskazi svedoka imaju neprocenjiv značaj i predstavljaju osnov sudskih presuda u krivičnim postupcima ratnih zločina počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije tokom devedesetih. Razlozi za ovu tvrdnju su u tome što su materijalni dokazi mahom uništeni u toku rata, a neke druge vrste radnji dokazivanja postale bespredmetne jer ih je nemoguće izvoditi u ratnim uslovima. Pismene naredbe prepostavljenih starešina nema, dok radnje stručnih istražnih organa kao što su uviđaj suda na licu mesta ili balistička i druga veštačenja, izostaju u ovim postupcima.

Zbog same prirode ove vrste krivičnih dela, te načina izvršenja, svedoci se uglavnom plaše za svoju bezbednost i za bezbednost članova svoje porodice. Zbog toga se teško odlučuju da pred sudom govore o onome što su videli i preživeli. Pojedine kategorije svedoka, kao što su bivši ili aktivni pripadnici policije i vojske, pored straha za svoju bezbednost, osećaju i jednu specifičnu bojazan: da će njihove starešine i kolege na njih gledati kao na izdajnike.

Svedočenje predstavlja veoma traumaticno iskustvo za svedoka kome je neretko to prvi kontakt sudom uopšte, jer ponovo proživljava mučne događaje iz prošlosti i to, po pravilu, bar dva puta: jednom u toku istražnog postupka, a drugi put na glavnom pretresu. Dešava se da svedok postaje nesiguran u svojim kazivanjima a često dolazi i do blokade, tako da svoja proživljena iskustva zauvek zadržava za sebe. Zbog toga je ključna uloga državnih organa, pre svega tužilaštva u toku pretkrivičnog postupka, a suda u toku krivičnog postupka, omogućavanje svedoku koji je najčešće i oštećeni, da se oseća sigurno i zaštićeno u najvećoj mogućoj meri, kako bi se izbegla sekundarna viktimizacija.

Zakonik o krivičnom postupku nalaže суду да заštitи svedoka od svake uvrede, pretnje i svakog drugog napada, a kada postoje okolnosti koje ukazuju da bi svedoku ili njemu bliskim licima javnim svedočenjem bili ugroženi život, telo, zdravlje, sloboda ili imovina većeg obima, sud može rešenjem odobriti da se svedoku obezbede posebne mere zaštite, u kom slučaju on postaje zaštićeni svedok. Mere posebne zaštite svedoka obuhvataju ispitivanje svedoka pod uslovima i na način koji obezbeđuju da se ne otkrije njegova istovetnost i mere fizičkog obezbeđenja svedoka u toku postupka. Rešenje o merama posebne zaštite svedoka, sud može doneti po službenoj dužnosti ili na zahtev stranaka ili samog svedoka. U tom slučaju, odrediće šifru koja će zamenjivati ime svedoka u toku postupka, naredbu za brisanje iz spisa imena i drugih podataka pomoću kojih se može utvrditi istovetnost svedoka, način na koji će se ispitivanje sprovesti i mere koje je potrebno preduzeti da bi se sprečilo otkrivanje istovetnosti, prebivališta i mesta boravka svedoka i njemu bliskih lica.

Ispitivanje zaštićenog svedoka može se obaviti na nekoliko: isključenjem javnosti sa glavnog pretresa, prikrivanjem izgleda svedoka i svedočenjem iz posebne prostorije ili iz drugih prostorija, uz promenu glasa i lika svedoka posredstvom tehničkih uređaja za prenos zvuka i slike.

Sekundarna viktimizacija

Sekundarna viktimizacija podrazumeva nedostatak razumevanja za patnje žrtve, što može učiniti da se oseća izolovano i nesigurno, gubeći poverenje u institucije od kojih bi trebalo da dobije pomoć. Iskustvo sekundarne viktimizacije pojačava neposredne posledice zločina kroz pogoršanje i produženje traumatičnog stanja: različiti postupci, ponašanje, činjenje i propusti mogu da stvore kod žrtve osećaj otuđenosti od društva u celini.

Sud je dužan da sva lica koja prisustvuju ispitivanju zaštićenog svedoka upozori da podatke o njemu ili bliskim licima, njihovom prebivalištu, boravištu, premeštanju, dovođenju, čuvanju, mestu i načinu ispitivanja čuvaju kao tajnu i da njihovo otkrivanje predstavlja krivično delo.

Postoji, međutim, u ZKP-u odredba koja nalaže otkrivanje identiteta svedoka strankama i braniocu mesec dana pre otpočinjanja glavnog pretresa. Otkrivanje identiteta svedoka u ovoj fazi krivičnog postupka, kako smatraju zagovornici ovakvog zakonskog rešenja, sprovodi se u interesu pravde i spada u korpus osnovnih prava okriviljenog, prava na pravično suđenje. Ova zakonska odredba otvara pitanje svrhe prвobitnog prikrivanja identiteta svedoka, ako će isti u kasnijoj fazi postupka biti otkriven. Na taj način identitet zaštićenog svedoka otkriva se upravo onom licu od koga je svedok i trebalo da bude biti zaštićen primenom mera posebne zaštite.

Otkrivanje identiteta zaštićenog svedoka može imati niz nepovoljnih posledica po njega kao i po njemu bliska lica, a koje se mogu kretati od manjih neprijatnosti, preko pretnji i zastrašivanja, do onih najekstremnijih kao što je ubistvo svedoka, što se, čega smo i sami svedoci, već događalo. Upravo ova odredba stvara probleme tužilaštvu jer kada na njeno postojanje bivaju upozoreni, svedoci neretko odbijaju da svedoče, a i kada pristanu, postoji rizik da zbog straha, svedočenje neće biti potpuno i verodostojno.

Osim toga neke od mera koje se sprovode u okviru programa zaštite učesnika u krivičnom postupku kao što je proces relokacije svedoka, koji je skup i što je mnogo važnije, dodatno traumatičan za svedoka jer podrazumeva prekid normalnog života, mogao bi se u nekim slučajevima izbeći ukoliko do otkrivanja identiteta zaštićenog svedoka ne bi došlo.

Imajući u vidu da prikrivanje identiteta svedoka ne lišava okriviljene ni njihove branioce da mu postavljaju pitanja u svrhu odbrane, kao i da je zakonodavac izričito odredio da se presuda ne može zasnivati sano na izjavi zaštićenog svedoka, postavlja se pitanje nužnosti i opravdanosti ovakvog zakonskog rešenja. Evropski sud za ljudska prava je u vezi sa ovim pitanjem doneo više presuda kojima je potvrđeno da prikrivanje identiteta svedoka pred okriviljenim u situacijama kada postoji strah svedoka od moguće osvete, ne predstavlja nužno povredu prava okriviljenog na pravično suđenje, pod uslovom da se okriviljenom odnosno njegovom braniocu omogući da postavljaju pitanja svedoku, uz napomenu da izrečena kazna nikada ne bi trebalo da bude utemeljena isključivo ili u odlučnoj meri na iskazu tzv. anonimnog svedoka.

U skladu sa napred iznetim, trebalo bi razmotriti mogućnost uvoђenja zakonskog rešenja ili korekciju postojećeg, kako bi se okriviljenom omogućilo da u punoj meri ostvaruje pravo na svoju odbranu, a svedoku obezbedila zaštita od svake vrste ugrožavanja.

Želim još da istaknem da osim što su u brojnim slučajevima osnov sudskih presuda, iskazi svedoka predstavljaju i svojevrsna svedočanstva o događajima na prostorima bivše Jugoslavije iz ugla običnih ljudi. Iz ovih kazivanja svim građanima zemalja u regionu polako postaje jasno da ne postoje "njihovi" i "naši" već da svaka od žrtava ima svoje ime, da je nekome bila otac ili majka, brat, sestra, dete, prijatelj. Na taj način staće se na put relativizaciji zločina kroz izlizanu floskulu "I oni su nama". Dok se sudski procesi doimaju hladnim i bezličnim, glas žrtava mnogo lakše dopire do ljudske svesti. Samo beskompromisna istina može dovesti do istinskog pomirenja u regionu i sprečiti da se pod izgovorom zaštite i ostvarenja nacionalnih interesa ponove zverstva iz vremena devedesetih.

